

Linderås kyrka

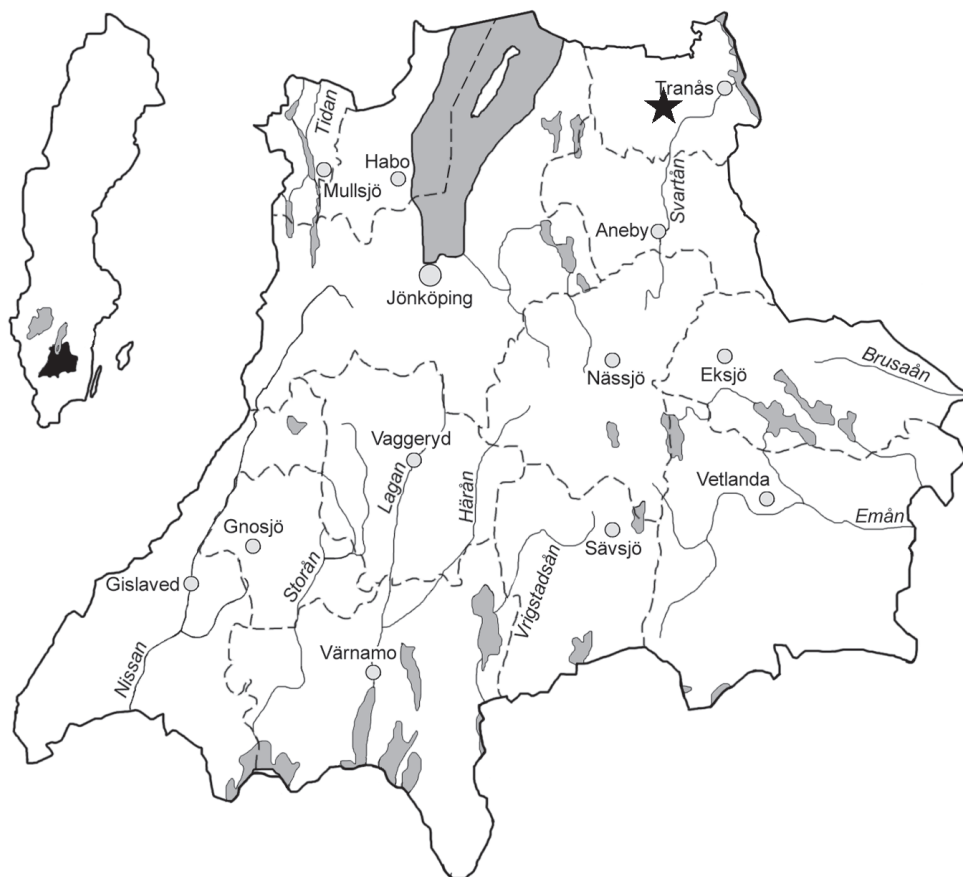


*Antikvarisk medverkan i samband med
invändiga målningsåtgärder i Linderås kyrka
Linderås socken i Tranås kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*



Linderås kyrka

*Antikvarisk medverkan i samband med
invändiga målningsåtgärder i Linderås kyrka
Linderås socken i Tranås kommun
Jönköpings län, Linköpings stift*



Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård

Grafisk design: Anna Stålhammar

Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

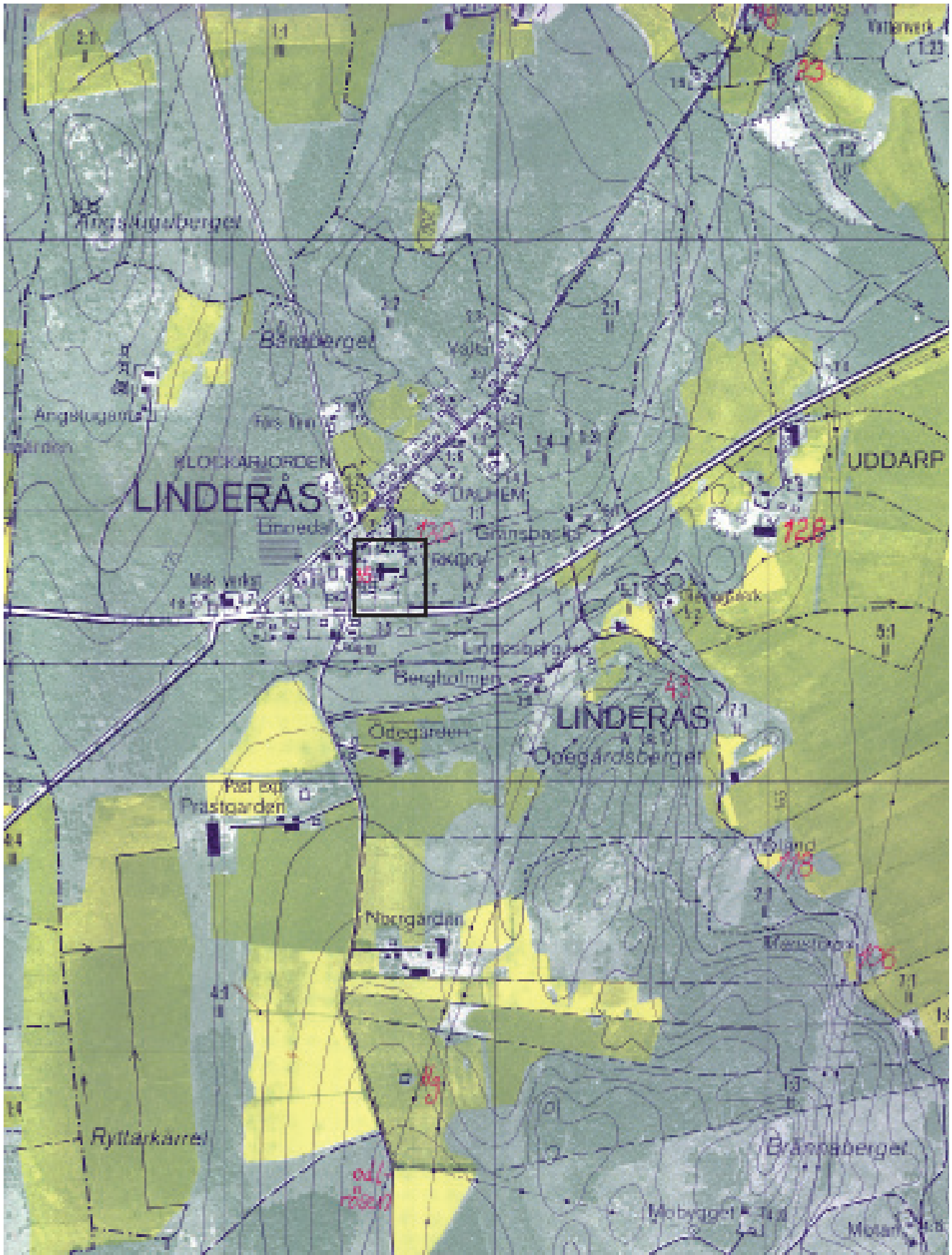
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning	5
Syfte	5
Historik	5
Före restaurering.	6
Bakgrund till åtgärderna.	6
Målade ytskikt	6
Gränsdragning konservering/målning.	7
Altarrundeln.	8
Omfattning och vidtagna åtgärder	8
Orgelläktare	9
Korläktare	10
Bänkinredning.	11
Altarrundel.	11
Målning	11
Golv.	11
Tapetsering av knäfall.	12
Övrigt	12
Golvet i kyrkan	12
Dörrar och kolonner	12
Arkivrummet	12
Anslagstavla	13
Sammanfattning.	13
Utvärdering	14
Antikvariska iakttagelser.	14
Referenser.	15
Tekniska och administrativa uppgifter	15
Bilaga.	16

Bilagor

1. Fotografier tagna vid slutbesiktningen den 7 december 2009.
2. Materialförteckning.



Utdrag ur ekonomiska kartans blad Linderås 7E 5i.

Inledning

Länsstyrelsen lämnade i beslut daterat 2009-03-24 tillstånd till invändiga konserverings- och målningsåtgärder i Linderås kyrka, dnr 433-4369-09.

Tillståndet gällde för konservering av delar av läktarbröstningen samt ommålning av övriga delar av läktarbröst, altarring samt del av bänkinredning och läktarkolonner. Villkor i beslutet var att arbetena skulle utföras i enlighet med program upprättade av konserveringsenheten vid Jönköpings läns museum samt av Anne Håkanssons Måleri AB. Vidare att arbetena skulle ske under antikvarisk medverkan. Antikvarie Britt-Marie Börjesgård har följt målningsarbetena och sammanställt rapporten avseende dessa delar. Konserveringsarbetena har följts av länsstyrelsen och avrapporterats av utförande konservator, se JLM konserveringsrapport 2010:04.

Syfte

Syftet med åtgärderna, som var av restaurerings- och underhållskaraktär, var att ställa målade partier i gott stånd.

Historik

Linderås kyrka stod klar 1793. Frågan om att bygga en ny kyrka aktualiserades under 1770-talet. Kyrkan kom sedan att uppföras efter ritningar av Thure Wennberg under ledning av byggmästare Casper Seurling, Linköping. Kyrkan ersatte en medeltida kyrka och uppfördes i princip i samma läge. Inredningen färdigställdes några år efter att byggnaden var uppförd, (läktare klar 1796, bänkinredning och predikstol 1803). På 1880-talet fick kyrkan ny bänkinredning.

Kyrkan renoverades 1931 under ledning av arkitekt Johannes Dahl, Tranås, varvid rum inrättades under orgelläktaren för arkiv



Kyrkorummet före åtgärd, foto 2004, Helene Stalin.



Vissa ytor uppvisade kraftiga spjälkningskador.

och förråd, läktaren utvidgades och omfattande målningsarbeten utfördes. Enligt uppgift ska dock färgschemat i stort ha följt färgskalan från 1800-talet. I handlingarna refereras till 1828 års färgsättning, som dock inte finns omnämnd i andra källor.

År 1994 genomfördes en invändig ommålning avseende bland annat innertaket.

Linderås kyrka präglas exteriört av gustavianska stilideal, synligt t.ex. i den svängda tornhuvud med genombruten lanternin. Kyrkan har genomgått få förändringar och ger en sammanhållen och välbevarad tidsbild av stilidealet under sin tillkomstperiod. Även interiört är kyrkan välbevarad från tillblivetiden och intar en särställning med sin koraläktare. Utöver renoveringen 1931, med den då utförda läktarunderbyggnaden, har inga stora omgestaltningar ägt rum.

Före restaurering

Bakgrund till åtgärderna

Församlingen har sedan slutet av 1990-talet planerat att genomföra en större invändig renovering med rengöring och avfärgning av väggar, behandling av trägolv, ommålning av snickerier, samt restaurering av marmorade ytor. Renoveringen kom att skjutas på framtiden beroende på att flera av de synliga skadorna på de bemålade träytorna var klimatrelaterade. För att undvika nya skador blev istället fokus på byte av värmeanläggning.

Under vintern 2007–2008 installerades ett nytt vattenburet värmesystem avpassat efter kyrkans storlek.

Målade ytskikt

Läktarbrösten och altarringen uppvisade stora skador. Färgen spjälkade relativt kraftigt.

Till höger: Korläktarens norra sida före åtgärd.

Detalj, korläktarbrösten före åtgärd.





Korläktarbröstning söder, före åtgärd.

Läktarbrösten var målade i en grågrön kulör med marmorerade ovala speglar i grått och grågrönmarmorerade överliggare och ramverk i botten.

Altarrundeln var målad i grönt och med en relativt hård färgtyp. Altarringens ovala speglar var även de marmorerade, dock med ett annat manér än speglarna i läktarbrösten. Insidan var marmorerad i grönt, en relativt enkel utförd marmorering, och uppvisade partiellt spjälkningsskador in till grunderingen.



Altarringen före åtgärd, den grönmarmorerade insidan av rundeln hade kraftiga spjälkningar, golvet var täckt av en heltäckningsmatta.

De förgyllda ytorna var stabila men generellt smutsiga.

Bänkinredningen hade partiella skador, mera allmänna på psalmbokshyllan, och bänkarnas överliggare var slitna.

Gränsdragning konservering/ommålning

Skadorna på de målade ytorna har observerats under en tid. Vid den skadeinventering av bemålade inventarier och fast inredning som läns museets konservatorer genomförde i samtliga kyrkor inom länet och stiftet på uppdrag av Linköpings stift 2004 noterades be-

Detaljbild av marmorad list, läktarbröst. Ytan är stöplad och bättringar är utförda, man har sparmålat runt marmoreringen.



hov av omgående insatser för att inte ytterligare material skulle gå förlorat. Det fanns dock en osäkerhet om arbetena skulle utföras av konservator eller målare.

För att utreda en tydligare ambitionsnivå samt ta fram underlag för en fortsatt handlingslinje genomförde på församlingens uppdrag en provkonservering och undersökning av färgskikten på läktarbrösten hösten 2008 samt januari 2009. Provkonserveringen gav vid handen att det skulle vara mycket tidsödande att konservera hela läktarbrösten och att resultatet trots detta inte skulle bli helt tillfredställande.

Vid möte februari 2009 med involverade parter (beställare, konservator, målare, länsstyrelsen, antikvarie) fastställdes en gränsdragning. På orgelläktarens bröstning hade inga äldre färgskikt noterat i aktuella provytor, det bestämdes därför att den skulle behandlas i sin helhet av målare. Samtliga speglar på korläktarbröset samt en referensyta om en meter på marmorerade och förgyllda lister på korläktarbröstningens sydsida mot altartavlan till, skulle konserveras samt att färgtrappor skulle tas fram. Alla övriga ytor lämnades till målare.

Konserveringen utfördes augusti 2009 och besiktigades av länsstyrelsen.

Altarrundeln

Golvet innanför altarringen var täckt av en beige heltäckningsmatta. Knäfallet var klätt med ett beigeraandigt ylletyg som började bli slitet.

Omfattning och vidtagna åtgärder

I diskussionen inför arbetena beslöts att konserveringen skulle ses som ett sätt att spara de äldre underliggande skikten. Den inför åtgärderna synliga ytan är troligen 1960-tal, färgen var av dålig kvalité och stum i ytan.

Det beslöts att färgsätta läktarbrösten enligt äldre lager, (1930-tal). Vid färgsättningsmötet konstaterades att det är en tunn grå lasyr ovanpå en gulbeige grund, den är något ljusare än det underliggande 1800-talsskiktet. Vidare beslöts att allt lös färg skulle skrapas, en grund läggas med utgångspunkt från 30-talslasyren samt att partiella ilagningar skulle utföras.

Orgelläktare

Bröstningen till orgelläktaren åtgärdades i sin helhet av målaren. Orgelläktarens bröstning skrapades, den hade en ljus botten med stöplad yta som blir förlagan till ommålningen. Partiet på sockeln som är gråmarmorat, klistrades och skrapades bara i undantagsfall. De gröna listverken tonades ned något. Förgyllningar av slagmetall rengjordes och omförgylldes.



Orgelläktarbröset under pågående arbete.



Orgelläktaren hade ett något annat färgschema än korläktaren. Det gråmarmorade partiet lämnades i princip orört, endast smärre retuscher gjordes. Den gröna listen tonades ned för att bättre stämma mot övriga partier. Provyta med omförgyllning och färgsättning.



Detalj marmorering.

Korläktare

Bröstningen till korläktaren åtgärdades dels av konservator och dels av målare. Konservatorn konserverade samtliga ovala speglar som sedan lämnades utan ytterligare åtgärd. Konservatorn konserverade dessutom en dryg meter av dels det marmorerade listverket, dels överliggaren och dels den nedre listen med avsikt att bevara dessa skikt intakta, men inte för att de skulle exponeras. Den konserverade listen målades över för att ge rummet en samlad helhetsbild. Den bevarade ytan är lokaliserad till läktarbröstets södra sida, närmast altaret, från altaret och fram till spegeln. I dessa partier finns även av konservatorn utförda färganalyser i form av skrapade färgtrappor, som är bevarade synliga.

Ommålning utfördes med tidigare skikt som utgångspunkt, utifrån utförd färganalys. Listerna rengjordes och omförgylldes med 23 karat bladguld. Dock omförgylldes inte ramen runt medaljongerna.



Pågående arbeten på korläktarbröstet, grundering är vid besiktningstillfället lagd på stora delar av ytan.



Bänkinredning

Ryggsidor, skärmar, gavlar och psalmbokshyllor rengjordes och retuscherades.

Bänkarnas överliggare var slitna och de målades om i sin helhet. Den tidigare bruna laseringen ersattes efter uppstrykningsprover med en grå kulör (grå umbra) med en svampad yta. Beslutet att byta kulör på överliggaren grundades på att ta upp färgen från läktarbrösten.

Altarrundel

Målning

Vad gäller altarrundeln gjordes bedömningen att den färgsättningsmässigt kunde stå för sig själv, till viss del oberoende av läktarbrösten. Den befintliga färgen var hård och bedömdes vara sentida och marmoreringen på altarringens insida var relativt amatörmässigt utförd.



Färgen var flagad och det krävdes i princip skrapning av all färg. Efter skrapning, slipning och smärre ilagningar målades ytan med linoljefärg i tre lager, grundning, mellan- och slutstrykning. Ny färgsättning fastställdes utifrån skrapprov samt viss anknytning mot läktarbrösten. Altarringen är svampad lika läktarbrösten men med mera grönt i kulören samt en liten rödbrun rand som förstärker marmoreringen. Förgyllningarna rengjordes.

Golv

Heltäckningsmattan på altarringens golv var inte klistrad och under denna fanns det gamla obehandlade skurgolvet kvar intakt. In mot altarväggen fanns rester av äldre måleri. Vidare fanns äldre bemålning bevarad på trappsteget in till altarringen. Golvet bevarades som ett skurgolv, och endast en enkel slipning utfördes. Brädan med spår efter äldre målning och trappsteget lämnades intakta som



Ovan: Altarrundeln under pågående arbete, provmålning av list med accentuerande rödbrun kulör.

Till höger: Detalj altarringen. De enfärgade grå partierna i spegeln är bättrade genom sparmålning, detta syns relativt tydligt då bottenfärgen är något ljusare.

Äldre färgskikt bevarade på sättssteget in till altarringen.





Under heltäckningsmattan var det gamla skurgolvet intakt, podiet framför altaret är tillverkat av återanvända bemålade brädor.

På den högra bilden framgår pågående arbeten, altarrundelns insida är grunderad. Målarmästare Anne Håkansson tillsammans med representanter från församlingen.

tidsdokument.

Framför altaret finns ett lågt podium för prästen, vid borttagandet av heltäckningsmattan visade det sig att även den snickrade trälådan hade varit bemålad.



Tapetsering av knäfall

I samband med övriga arbeten aktualiserades även en omklädning av knäfallet. Val av tyg diskuterades, och ett enfärgat ull/lintyg, med hög slitstyrka (ca 50 000 martindale) nyttjades. Valet stod mellan grönt eller rött och för att få viss kontrast och lyfta färger i altartavlan och kormattan valdes det röda. Utöver altarrundelns knäfall och överliggare, kläddes också bönvallarna vid altaret om. Arbetena utfördes av tapetserare Ann-Sofi Gyalog i Tranås.

Övrigt

Kyrkans golv

Golvet i kyrkorummet rengjordes och behandlades. Golvet såpskurerades och lackades sedan med en vattenbaserad lack. Partier med vattenfläckar specialslipades.

Dörrar och kolonner

De grönmarmorerade dörrarna och kolonnerna under läktaren rengjordes och retuscherades. Till sidoingången tillverkades kilar för att hålla dörrarna stängda.

Samlingsrummet

Till samlingsrummet i söder under läktaren, nytillverkades innanfönster. Bågarna målades med linoljefärg i princip samma grå kulör som ytterbågen.



Steget in till altarringen hade äldre färgskikt bevarade som framkom då beklädnaden avlägsnades.

Anslagstavla

Anslagstavlan i vapenhuset målades i samma kulör som den bakomliggande väggen för att den bättre skulle smälta in i rummet.

Sammanfattning

De genomförda arbetena har omfattat:

- enklare färgundersökning
- konservering av medaljonger och ett parti av södra läktarbrösten, korläktare
- ommålning, marmorering av läktarbröst, kor- och orgelläktare
- omförgyllning av lister på läktarbröst
- ommålning av altarrundel
- rengöring och bättring av bänkarnas ryggsidor, fronter, sidostycken samt psalmbokshyllor
- ommålning av överliggare i bänkkvarter
- rengöring och retuschering av kolonner och dörrblad
- rengörning och lackning av golv
- borttagning av heltäckningsmatta innanför altarringen
- byte av tyg altarring, knäfall och bönpall
- justering av dörr vid sidoentrén
- nytillverkning av innanfönster till samlingsrummet under läktaren
- anslagstavlan i vapenhuset har målats in.

Utvärdering

Slutbesiktning av de utförda arbetena genomfördes den 7 december 2009. Vid besiktningstillfället deltog Susanna Alexandersson och Gösta Ripenås från samfälligheten, Ann Håkansson, Ann Håkanssons Måleri AB, Mattias Sörensen, länsstyrelsen och antikvarie Britt-Marie Börjesgård, länsmuseet.

Antikvariska medverkan har utförts av Jönköpings länsmuseum med antikvarie Britt-Marie Börjesgård gällande målningsarbetena, snickeri och tapetseri. Länsmuseet har löpande följt de utförda arbetena. Konserveringsarbetena har kontrollerats av länsstyrelsen.

Länsmuseets generella synpunkt är att arbetena är väl utförda och i enlighet med länsstyrelsens beslut och de av länsmuseet preciserade anvisningarna.

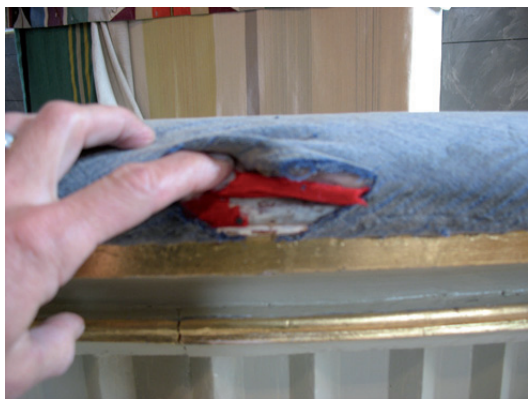
Några kompletterande åtgärder noterades: de brunbetsade bön-pallarna skulle målas i en mörkgrå kulör (motsvarande predellans kulör), ytterligare droppskydd (för att läggas under ljuslampetter) tillverkas, golvbrädan söder om altaret retuscheras, läderkant på innerdörr vid sidoentrén åtgärdas samt en enkel ställning för skampå-len som nu ligger på golvet i vapenhuset, tillverkas (länsmuseet har gjort en skiss som sedan har vidarebefordras till snickare).

Ann Håkansson har lämnat en preciserad lista avseende material och kulörer, se bilaga 2.

Arbetena hade genomförts på ett ur antikvarisk synvinkel tillfredsställande sätt, varför de godkändes.



Rester av schabonmålade bräda vid altaret.



På överliggaren fanns flera lager äldre tyg bevarat.

Antikvariska iakttagelser

Arbeten innebar att äldre målnings-skikt skrapades fram och kunde dokumenteras.

Målningsrester altargolvet. I botten fanns en grå (kallgrå färg), nästa skikt var en träådring i gulbrunt med schablonmålade bruna blommor i en fris. Steget i öppningen in till altarrundeln var grått i botten och ovanpå den grå färgen fanns en rödorange kulör.

Altarringens överliggare har inte ursprungligen varit klädd, då den var målad och överliggaren har en profilerad kant som inte framgår nu när den är klädd. Det fanns rester av tre olika tyger, det var i botten ett ylletyg, av rött (klarrött) kläde. Nästa lager var av sammet i en blekt blå ton, den har dock ursprungligen varit grön. Det befintliga tyget var ett randvävt beige-grönt ylletyg, förmodligen från 1960–70-tal.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museum, Topografiska arkivet.

Tryckta källor

Haas, Jonas. 2006. *Kulturhistorisk karakterisering och bedömning Linderås kyrka*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2006:90.

Genfors, Malou. 2010. *Linderås kyrka korläktarbarriär*. Jönköpings läns museum, konserveringsrapport 2010:04.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut:	433-4369-09
Jönköpings läns museums dnr:	257/09
Beställare:	Tranås pastorat
Fastighetsägare:	Linderås församling
Byggherre:	Tranås pastorat
Entreprenör måleri:	Anne Håkanssons Måleri AB
Konservering:	Jönköpings läns museum gnm Malou Genfors
Tapetseri:	Ann-Sofi Gyalog, Tranås
Antikvarisk medverkande:	Britt-Marie Börjesgård
Rapportansvarig:	Britt-Marie Börjesgård
Foto:	Britt-Marie Börjesgård
Slutbesiktning:	7 december 2009
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Tranås kommun
Socken:	Linderås socken
Fastighetsbeteckning:	Linderås 10:1
Belägenhet:	Ekonomiska kartans blad Lin- derås 7E 5i, 1990

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Bilagor

Bilaga 1.

Fotografier tagna vid slutbesiktningen den 7 december 2009.



Podiet med de återanvända bemålade brädorna framför altaret lämnas utan åtgärd.



Översiktsbild, koret var dock vid besiktningen möblerat för körframträdande, så det nyomklädda knäfallet döljs delvis av gradänger.



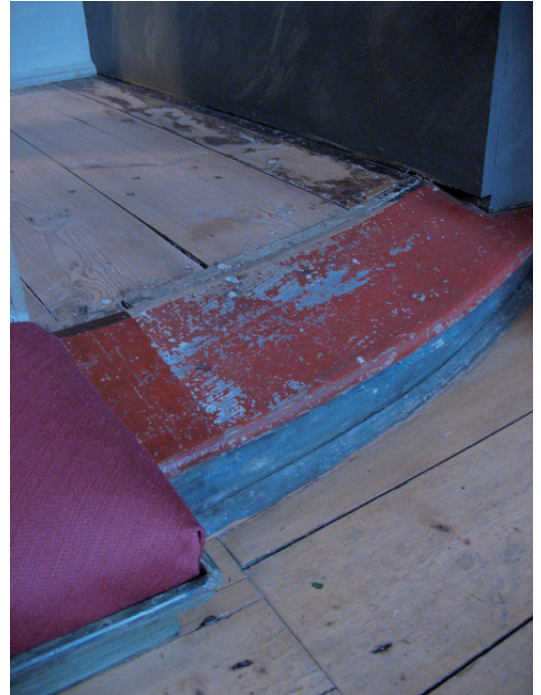
Korläktarbröstets norra sida efter avslutat arbete.-

Till dörrarna i den södra entrén tillverkades kilar för att dörren skulle hålla sig stängd.





Bänkinredningen rengjordes och retuscherades, överliggarna ommålades i ny färgsättning.



Detalj steget in till altaret och det omklädda knäfallet.



Altarrundeln efter avslutat arbete.



Dörrspeglarna rengjordes och retuscheras.

Nya innanfönster tillverkades till fönstret i arkiv/barnrummet.



Bilaga 2

Materialförteckning

Material/kulörreport

Efter uppskrapning/slipning/tvättning.

Wibo slipstryk, linoljefärg på samtliga ytor som målas om 2 ggr. Brytning ljus beige botten.

Wibo lasyrolja pigmenterad med grå umbra/zinkvitt, stöpplad på tunt, på det mellersta partiet (trekantsstavarna) kring medaljongerna. De marmorerade listerna på läktarbröst i kor: Grå och grön umbra, bränd och obränd umbra, svart och vitt. Samma pigment på orgelläktarens bröstning fast här betydligt mörkare.

Listerna belades med 23,75 karats transportguld, oljeförgyllning. Ej medaljongens list som enbart är rengjord.

Bänkar har rengjorts med yes diskmedel/vatten, biokleen skonsamma målartvätt. De har retuscherats med wibo slipsryk linoljegrund, beige botten. Invändigt beige ton likt befintlig kulör, täckande linoljefärdigfärg. Utvändiga skärmar, samma botten som invändigt, men retuscherarna har gjorts med kulörer likt befintlig nyans. Pigment som använts tillsammans med Wibo lasyrolja, Beckers konstnärstuber är: grön, grå umbra, bränd, obränd umbra, kromoxidgrön, ultramarinblå, engelskt rött, guldockra, bensvart, titanvitt.

Överliggaren är ommålad i samma bottenton som övrigt och stöpplad med en lasyr, zinkvitt, gråumbra, grönumbra. Fernissad 2 ggr med international båtfennissa, sidenglans.

Dörrar och kolonner är rengjorda och retuscherade likt bänkskärmar.

Altarringen är bearbetad likt läktarbröst, den är dock grönare, grönumbra förstärkt med kromoxidgrönt och obränd umbra. Där är medaljongerna ommålade i en rödare ton. För att harmonera med tyg, altartavla. Bränd terra, engelskt rött. Det ger en tyngd i det partiet som känns rätt. På altarringen är guldlisterna rengjorda försiktigt med dammarfennissa 10% i balsamterpentin och retuscherade med transportguld. Insidan på altarringen är målad i samma beigea ton som bänkar invändigt.

Pallar vid altaret återstår att måla, samt skinnbekläda sidodörrar, för att lindra kallras.

Anne Håkansson

Anne Håkanssons Måleri AB

Hösten 2009 utfördes omfattande målningarbeten i Linderås kyrka,
bland annat läkarbarriärer, altarrundel och bänkinredning åtgärdades.

